

Benczes István,
a Budapesti Corvinus Egyetem Világgazdasági Tanszékének egyetemi tanára,
az ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézetének tudományos tanácsadója

E-mail: istvan.benczes@uni-corvinus.hu

KREATÍV ROMBOLÁS – ROMBOLÓ KREATIVITÁS*

A Svéd Királyi Tudományos Akadémia 2025. évi közgazdasági Nobel-emlékdíjasa Philippe Aghion, Peter Howitt és Joel Mokyr az innovációvezérelt gazdasági növekedés koncepciójának kidolgozásáért kapta meg a rangos elismerést. A gazdasági növekedés okainak feltárása és mechanizmusainak magyarázata mindig is a közgazdaság-tudományi kutatások homlokterében állt, amit mások mellett Robert Solow, Paul Romer és Robert Lucas közgazdasági Nobel-emlékdíjai is jeleztek. Utóbbi talán legtöbbet idézett megállapítása szerint „amint elkezd az ember gondolkodni ezekről a kérdésekről, nehéz bármi másra gondolnia” (Lucas, 1988:5).

Azt, hogy Philippe Aghion és szerzőtársa, Peter Howitt egyszer (majd) a Svéd Királyi Akadémia díjazottjai lesznek, már jó ideje beárazta a szakma. A kérdés inkább a mikor volt, hiszen az elismerést egy több mint három évtizeddel ezelőtt publikált és azóta is folyamatosan napirenden tartott tanulmányuk hozta el (lásd Aghion & Howitt, 1992). Jó ideje ismert és ennek megfelelően évtizedek óta tananyagnak számít, hogy a gazdasági növekedés nem pusztán mennyiségi természetű, és hogy a technológia korántsem adottság, hanem a tudatos emberi gondolkodás és tevékenység eredője. Ám a világnak (és a Svéd Akadémia döntnökeinek) szüksége volt erre a jó három évtizedre, hogy azt is felismerje (vagy inkább beismerje) és megemészsze, hogy a gazdasági növekedés és fejlődés motorjaként hivatkozott technológiai változásnak bizony vesztesei is vannak, akik megszenvedik az innováció jelentette kényszerű átrendeződést. Amikor ugyanis Aghion és Howitt közgazdasági Nobel-emlékdíját és vele a „kreatív rombolás” koncepcióját ünnepeljük (pontosabban annak formalizálását, hiszen a koncepció eredeti ötletgazdája Joseph Schumpeter volt), akkor egyszerre ismerjük el az újító, kreatív ötletek gazdagító hatását és a korábban megszerzett ismeretek meghaladását. Minden sikeres termék, eljárás és vállalkozás

* A kézirat 2026. január 24-én érkezett a szerkesztőségbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.18>

mellett ugyanis ott vannak azok a termékek, technológiák és emberek, amelyek és akik elveszítik korábbi megrendelőiket, és eltűnnek a piacról. A meghaladott tudás leértékelődése és ennek eredményeként a korábban biztosnak hitt egzisztenciák megszűnése pedig élesen veti fel azt a kérdést, hogy egy társadalom életében pontosan mennyi (és milyen jellegű) innováció volna kívánatos.

Nem véletlen, hogy Aghion később fontosnak tartotta szélesebb társadalmi-gazdasági kontextusba helyezni a kreatív rombolás paradigmáját. Szerzőtársaival a *The Power of Creative Destruction* című nagymonográfiában már a kapitalizmus természetét boncolgatják – a könyv alcímében Adam Smith *Nemzetek gazdagságát* megidézve –, és olyan innovációért szállnak síkra, amely úgy épít és pusztít, hogy közben nem hagy senkit sem hátra. A szerzők méltatják a versenyt és a szabadpiacot, amelyek nélkül a növekedést generáló innováció sem remélhető, de közben annak vadhajtásaira is rámutatnak. Sőt nem riadnak vissza a piacgazdasági működés észszerű korlátozásától sem. Olyan kapitalizmus építését tartják kívánatosnak, amely kontrollálható, amelyben nem csupán néhány nagyvállalat dominálja a piacot. A növekedés náluk nem csak néhányak érdekét szolgálja, a növekedés nem öncélú folyamat, hanem egyszerre inkluzív és fenntartható.¹

A 2025. évi közgazdasági Nobel-emlékdíj időzítése azért sem lehet a véletlen műve, mert éppen mostanra kezd tudatosulni mindannyiunkban, hogy az ipar 4.0 keretében létrejött technológiai vívmányok – ideértve különösen az automatizálást, a robotizációt, illetve legújabbán a mesterséges intelligencia megjelenését és mind elterjedtebb használatát – a munkapiaci igényeket is drámai módon átírják, hatással vannak a foglalkoztatás nagyságára és szerkezetére és általában a gazdaság humán-erőforrás-igényeire, így szükségyszerűen a munkabérekre és a jólétre is.

Az amerikai álom egyik legmeghatározóbb eleme évtizedeken át az alapszakos (*college*) diploma és az azzal járó társadalmi megbecsülés volt, a biztos munkahely és a jó fizetés megszerzésének szinte evidens lehetősége. Tanulmányok sora igazolta, hogy a bachelor diplomával rendelkezők életük során szignifikánsan többet keresnek azoknál, akik pusztán középiskolai végzettségig jutottak. A becslések széles skálán szóródtak ugyan, de a két csoport közötti különbség az élethossz során megszerzett teljes jövedelem alapján egyetlen esetben sem múlta alul az egymillió dollárt (az egyik legtöbbet hivatkozott munka a témában Carnevale et al., 2011). A US Bureau of Labour Statistics (BLS) legfrissebb adatai szerint a diplomások átlagosan heti

¹ Ez a meggyőződés köszön vissza a 2019. és a 2024. évi közgazdasági Nobel-emlékdíjasok munkáiban is. Előbbiek az empirikus fejlődésgazdaságtan, utóbbiak az intézményi gazdaságtan területén alkottak maradandót.

1543 dollárt, míg a középiskolai végzettséggel rendelkezők heti 930 dollárt kerestek 2024-ben. Mesterdiplomával a heti átlagkereset 1840 dollárra nőtt, míg doktori fokozattal 2278 dollár volt. Az USA-ban meghonosított úgynevezett professzionális végzettséggel pedig, mint amilyen az orvosi diploma is, 2363 dollár volt a heti kereset.²

Csakhogy ahhoz, hogy az egymillió dolláros bónusz valóban realizálható legyen, számos feltételnek kell teljesülnie. Például be kell(ene) fejezni a főiskolát/egyetemet. Márpedig az USA-ban tízből négy főnek ez rendre nem sikerül – leginkább a képzés viszonylag magas finanszírozási költségei miatt. A College Board legutóbbi jelentése szerint a diplomaszerezés költségei 1995 óta reálértéken közel megduplázódtak (lásd Ma et al., 2025). Egy magánfenntartású egyetemen a tandíj éves szinten átlagosan 45–50 ezer dollár, míg az államiban (ha a hallgató az adott államon belülről érkezik) 10–12 ezer dollár. Aki nem elég szerencsés ahhoz, hogy tanulmányait ösztöndíjból finanszírozza, az a diplomával együtt átlagosan közel 30 ezer dollárnyi adósságot vesz a nyakába. Ahhoz, hogy a befektetés megtérülése tíz éven belül pozitív legyen, a végzetteknek legalább 55 ezer dollárt kell keresniük évente. Országosan tízből hét diplomás képes erre, de nagy a területi szóródás: New York államban, Washington DC-ben vagy Kaliforniában a legjobbak a megtérülési esélyek, 80 százalék közelében, míg az észak-nyugati területeken, Wyomingban, Idahóban, Észak-Dakotában vagy Montanában jóval szerényebbek, 60 százalékosak vagy alacsonyabbak (Strada, 2025).

És akkor még nem beszéltünk a legfontosabbról. Azok az átlagértékek, amelyek minimálisan is egymillió dollár élethosszi hasznot társítanak a diplomához, nem számolnak azzal, hogy a diplomás éppen most kezdi-e a karrierjét egy átalakuló, bizonytalan világban, vagy már a nyugdíjas éveire készül. A fiatalkori munkanélküliség korábban gyakorlatilag ismeretlen volt az USA-ban, 2025-ben azonban közel tízszázalékos fiatalkori munkanélküliséget mértek. Ami viszont ennél jóval meglepőbb: folyamatosan csökken a diplomások és a csak középiskolai végzettséggel rendelkezők közötti munkanélküliségi szakadék. Annak az esélye, hogy valaki munkanélküliként adott időtávon belül munkát találjon, a két táborban gyakorlatilag megegyezik, ami korábban elképzelhetetlen volt (Cline & Kaymak 2025). A munkapiacra most éppen azok a húszas éveikben járó fiatalok járnak a legrosszabbul, akik az egyetem elvégzése után próbálnának első munkahelyükön elhelyezkedni. A mesterséges intelligencia ugyanis leértékeli mindazon munkaköröket, amelyekre jellemzően a munkapiacra frissen belépőket szokták felvenni, különösen a társada-

² <https://www.bls.gov/emp/chart-unemployment-earnings-education.htm>

lom és a bölcsészet tudományterületekről érkezöket. Nem véletlen, hogy a humán tudományok iránt harmadával kevesebb érdeklödö jelentkezik, mint korábban, tan-székeket, intézeteket és karokat taszítva létbizonytalanságba.

A friss diplomások körében megmutatkozó elhelyezkedési nehézségek felerösi-tették az egyetemi alapképzéssel szembeni ellenérzéseket az USA-ban (de nem csak ott, Nagy-Britanniában például hasonló tendenciák tapasztalhatók). Amíg 2010-ben még a megkérdezettek 75 százaléka vélekedett úgy, hogy az alapszakos diploma megszerzése „nagyon fontos”, addig 2019-ben csak 51, majd 2025-ben már csak 35 százalék látta így. A csökkenés a republikánus szavazók körében kifejezetten drámai: 20 százalékuk tartja a diploma megszerzését nagyon fontosnak, szemben a demokrata szavazók 42 százalékával.³ Az alapszintű egyetemi képzéssel szembeni fenntartásokat erősíti az USA szövetségi oktatási adminisztrációja is, kifogásolva az emelkedö költségeket (ideértve az eladósodást is) és a munkapiacon közvetlenül hasznosítható képességek hiányát. A négyéves képzés helyett a szövetségi vezetés a rövid programokat támogatja ösztöndíjakkal.

A munkaadók ugyanakkor továbbra is elégedettnek tünnek az amerikai felsöok-tatással. Az Amerikai Föiskolák és Egyetemek Szövetsége megrendelésére készített felmérés szerint a munkaadók hetven százaléka erősen vagy nagymértékben bízik az egyetemi képzésekben, 85 százalékuk vélekedik úgy, hogy az egyetemek jó mun-kát végeznek a hallgatóik felkészítésekor, 73 százalék pedig továbbra is úgy tart-ja, hogy érdemes a felsöoktatási tanulmányaikra szálni a pénzt és az idöt (Finley, 2025). Egyben azt is várják a munkaadók, hogy a hallgatók már a képzés éve alatt szert tegyenek munkatapasztalatra (például gyakornokként), elsajátítsanak bizonyos soft képességeket (nagyon is ideértve a kritikus és kreatív gondolkodást, valamint a problémamegoldást), és megtanulják eredményesen használni a mesterséges intelli-genciát.

Az más kérdés, hogy aztán ezekböl az igényekböl a felsöoktatási intézmények mit hallanak meg, milyen innovációkkal igyekeznek megfelelni a változó munka-adói és hallgatói igényeknek. A BLS szerint a következö tíz évben leginkább az üzleti tanulmányok-, valamint a kórházi ápolói és a szoftverfejlesztői alapidiplomá-hoz kapcsolódó munkakörökre lesz igény, ahol hat számjegyű (dollárban mért) éves kezdö fizetéseket is ígérhetnek. Mesterképzésben pedig elsösorban az egészségügy területén dolgozóknak érdemes gondolkodniuk, évi 200 ezer dolláros kezdö fizetést remélve (Torpey, 2025).

³ <https://news.gallup.com/poll/695003/perceived-importance-college-hits-new-low.aspx>

A napjainkban zajló kreatív rombolás tehát úgy formálja át a munkaerőpiacot, hogy közben lépésre kényszeríti a felsőoktatási intézményeket is. A technológiai váltás egyszerre kérdőjelezi meg általánosságban a diploma és az egyetemi képzés szerepét és értékét a munkaerőpiacon (különösen az újonnan munkába állni kívánók körében), és szabja át az egyes képzések iránti keresletet, ezáltal az egyetemi szakok kínálatát. Utóbbiaknak nyilván jól felfogott érdekük, hogy reagáljanak a változó munkapiaci igényekre, ám a döntéshozóknak figyelemmel kellene lenniük arra is, amit Aghion és Howitt, is kiemelt 1992-es cikkében: ami egy profitmaximalizáló vállalat (a munkaadó) szempontjából kívánatos, az nem feltétlenül esik egybe a társadalom hosszú távú érdekeivel. Konkrétabban: ahelyett, hogy hirtelenjében minden kormány és egyetem az üzleti szakok korlátlan bővítésével élné ki kreatív rombolási hajlamát, érdemes volna meglátni az értéket azokban a képzésekben is, amelyek nem direkt módon hajtanak hasznot az egyén vagy a közösség számára. Valószínűleg nem véletlen, hogy méltatásában a Svéd Királyi Akadémia a tartós gazdasági növekedésre leselkedő veszélyek között nemcsak a nagyvállalati piaci dominanciát vagy a regionális blokkosodást emelte ki, hanem az akadémiai szabadság korlátozását is. A hallgatói és munkapiaci igények változására való hivatkozással ugyanis a politikai döntéshozók is érzékelhető nyomás alá helyezik a felsőoktatási intézményeket, hogy képzéseikben a gyors megtérülést ígérő területeket helyezték előtérbe, miközben jelentős forrásokat vonnak ki a kritikus gondolkodást fejleszteni célzó humántudományi területeken. És nem csak az USA-ban...

Hivatkozások

- Aghion, P., Céline, A., & Simon, B. (2021). *The Power of Creative Destruction. Economic Upheaval and the Wealth of Nations*. Harvard University Press.
- Aghion, P., & Howitt, P. (1992). A Model of Growth Through Creative Destruction. *Econometrica*, 60(2), 323–351. <https://doi.org/10.2307/2951599>
- Carnevale, A., Rose, S., & Ban Cheah (2011). *The College Payoff: Education, Occupations, Lifetime Earnings*. Georgetown University. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED524299.pdf>
- Cline, A., & Kaymak, B. (2025). *Are Young College Graduates Losing Their Edge in the Job Market?* Economic Commentary No. 14. Federal Reserve Bank of Cleveland. <https://doi.org/10.26509/frbc-ec-202514>
- Finley, A. (2025). *The Agility Imperative: How Employers View Preparation for an Uncertain Future*. AAC&U, Washington, DC. <https://dgm81phhvh63.cloudfront.net/content/user-photos/Research/PDFs/AgilityImperative2025.pdf>
- Lucas, R. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3–42. <https://extranet.parisschoolofeconomics.eu/docs/darcillon-thibault/lucasmechanicseconomicgrowth.pdf>
- Ma, J., Pender, M., & Hu, X. (2025). *Trends in College Pricing and Student Aid 2025*. College Board, New York. https://research.collegeboard.org/media/pdf/Trends-in-College-Pricing-and-Student-Aid-2025-final_1.pdf
- Strada (2025). *State Opportunity Index*. Strade Education Foundation. <https://www.strada.org/state-opportunity-index>
- Torpey, E. (2025). *Education level and projected openings, 2024–34*. Career Outlook, U.S. Bureau of Labor Statistics, September. <https://www.bls.gov/careeroutlook/2025/article/education-level-and-openings-2024-34.htm>